

Razumijevanje učenja u kontekstu židovstva Isusovog vremena – 2. dio

Martina Gracin

Visoko evandeosko teološko učilište, Osijek
martinagracin@gmail.com

Ervin Budiselić

Biblijski institut, Zagreb
ebudiselic@bizg.hr

UDK: 27-246:27-31:27-4
Izvorni znanstveni članak
<https://doi.org/10.32862/k1.14.1.2>

Sažetak:

Upotreba pojmova „učenik“ i „učeništvo“ vrlo je uobičajena u evanđeoskom kršćanstvu, a značenje tih pojmova smatra se samo po sebi razumljivim. Međutim, iako je u tim krugovima došlo do svojevrsnog usvajanja ovih pojmova, oni su već ranije postojali i u židovskoj kulturi Isusova vremena. Svrha i cilj ovog je članka proučiti značenje koncepta učenja u njegovu originalnom kontekstu i vidjeti koliko to značenje odudara od značenja koje ovi pojmovi imaju danas. Ovu ćemo temu obraditi u dva dijela. U prvome dijelu članka proučili smo starozavjetni korijen koncepta učenja, sagledali židovski sustav obrazovanja u Isusovu vremenu, razmotrili smo je li i sam Isus, i u kojoj mjeri, prošao židovski sustav obrazovanja te kako i na koji je način primjenjivao taj model u poučavanju svojih učenika. U drugome dijelu članka prvo ćemo razmotriti praksu učenja u prvoj Crkvi, a nakon toga ponuditi smjernice za primjenu Isusova koncepta učenja danas u Crkvi.

Ključan je fokus ovog članka na problematici prenošenja principa učenja shvaćenih unutar konteksta židovske kulture na Crkvu danas budući da istraživanje otkriva kako suvremeno razumijevanje tog pojma ne odgovara načinu na koji se shvaćalo učenje Isusova doba. Naime, premda je učenje i tada sadržavalo prenošenje informacija, važnije od toga je bilo slijediti učitelja (rabina) i učiti od njega u bliskom odnosu. U članku se zaključuje da

moгуće rješenje za ovaj izazov treba potražiti prvo u promjeni razmišljanja o tome što učenje uistinu jest (promjena fokusa), a onda u praksi kroz mentorstvo i male grupe ciljano izložiti obje strane (i „učitelja“ i „učenika“) iskustvu poučavanja primjerom.

Ključne riječi: *učenje, rabin, talmid, mentorstvo, male grupe*

1. UČENIŠTVO U NOVOZAVJETNOJ CRKVI

Nakon što su Isusovi učenici vjerojatno prošli kroz trogodišnje podučavanje kod Isusa, on im daje ono što zovemo Veliki nalog (Mt 28,19-20). Potom su trebali ići i učiniti sve narode Isusovim učenicima pa je potrebno vidjeti kako su i na koji način nastavili proces učenja. Sam je proces učenja na ovome mjestu neminovno morao doživjeti promjenu. Jer, sada su učenici trebali biti učitelji drugim ljudima, no Isus, koji više neće biti s njima na Zemlji, treba biti učitelj kojeg drugi moraju slijediti.

S jedne strane, nakon Isusova odlaska, učenici nastavljaju proces učenja u Izraelu, ali i izvan Izraela. U Izraelu učenje se prakticira među Židovima, a izvan Izraela među Židovima u dijaspori, ali i među poganima. Ovo je važno istaknuti jer na temelju svega što smo dosad vidjeli, kada govorimo o Židovima, moramo pretpostaviti da među njima postoji određeni temelj koji omogućuje da se proces učenja odvija na jedan drugačiji i možda brži i kvalitetniji način. No, s druge strane, kada govorimo o poganima, moramo govoriti o određenom zaostatku ili lošijoj startnoj poziciji jer takvi ljudi nemaju istu razinu poznavanja Pisma koja se može podrazumijevati kod Židova. Pogledajmo na koji se način u prvoj Crkvi prenosila informacija (znanje) i događala formacija (oblikovanje).

1.1. Prijenos informacija

Ako se vratimo još jednom na Mateja 28,18-20, očito je da Isus nalaže svojim učenicima da uče druge ljude „sve ono što im je on zapovjedio“. Zapazite da Isus ne ostavlja nikakav pisani trag svojeg učenja niti učenicima nalaže isto. Razlog tome možemo naći u činjenici kako je među Židovima postojala razvijena praksa memoriranja Pisma. Također, to podrazumijeva da su Isusovi učenici u te dvije-tri godine naučili Isusov nauk napamet. Ranije tumačeći način podučavanja u tri stupnja židovskog obrazovanja, *Bet Talmudu*, *Bet Seferu* i *Bet Midrashu*, pokazali smo kako se on uvelike temeljio na memoriranju, odnosno na „učenju napamet“. Ovo učenje napamet uključivalo je trening vještine pamćenja od malih nogu, i to velikih količina teksta. Prisjetimo se, u *Bet Seferu* su djeca od pet ili šest godina

već učila Toru napamet, a u *Bet Talmudu* djeca su od desete do dvanaeste godine napamet učila i usmene interpretacije Tore. Smatra se kako je u *Bet Talmudu* čak metodologija učenja isključivo bila učenje napamet. Također, mogli smo vidjeti kako je prvi zadatak učenika u *Bet Midrashu* bio memorizirati učiteljeve riječi, te da je u tom kulturnom kontekstu proces usmene predaje bio način komunikacije među generacijama. Kako je to ranije navedeno, pisana su djela bila rezervirana za Pisma, a riječi učitelja, učenog rabina, učile su se napamet. Ovu osnovnu pedagošku metodu učenja, učenje napamet, Riesner (1992, 810) povezuje s pričama koje je Isus pričao, ističući da „kao putujući propovjednik, Isus ih je ponavljao mnogo puta. Te priče bi se stoga prirodno nastanile u umovima slušatelja. Dodatno, kao što to pokazuje primjer molitve Oče naš (Lk 11,1-4), možemo pretpostaviti da su Isusovi učenici naučili napamet nešto od Isusa na taj direktni način.“¹ Gundry (1992, 53) i Riesner (1992, 810), nadalje, smatraju kako se kasnije pripovijest o Isusu vjerojatno prepričavala prilikom Gospodnje večere i u propovijedima, i to u obliku školske tradicije, kao skupina informacija koja se pamtila (1 Kor 11,23-26; 15,1-8). Ladd (1967, 149-150) nas također podsjeća kako Pavao ohrabruje Solunjane da se drže čvrsto tradicija koje su primili od apostola, bilo da su one prenošene usmeno ili pisanim putem (2 Sol 2,15). Iz svega ovog možemo zaključiti kako nam kulturni kontekst načina učenja onog vremena pomaže razumjeti očuvanje Isusovih riječi u razdoblju usmene predaje. Bilo da se radilo o namjernom ili čak od određenih ljudi očekivanom memoriziraju ili o uobičajenom učenju kroz ponavljanje, ljudima prve Crkve pamćenje Isusovih riječi i događaja, kulturološki gledano, nije bilo strano.

Ovo razdoblje prenošenja Isusova nauka i riječi postavlja pred nas mnoga pitanja. Ipak, Ladd (1967, 152-153) s pravom tvrdi kako se često u kršćanskim krugovima ova tema zanemaruje, podsjećajući nas kako se mnoga pozivanja na izraz „riječ Božja“ u Novom zavjetu ne odnose na pisane knjige Biblije, već na usmenu tradiciju prije negoli je poprimila svoj pisani oblik. Taj pojam također koristi autor za Isusovo propovijedanje (a ne za Stari ili Novi zavjet), isprva sačuvano u usmenom obliku (Lk 5,1; 8,11; 8,21; 11,28), i Ladd to dokazuje retkom: „Sjećajte se svojih starješina koji su vam navijestili riječ Božju“ (Heb 13,7). No, iako Isusov Veliki nalog podrazumijeva učenje napamet i usmenu predaju, taj nalog u sebi ne isključuje učenje pisanim putem. Premda svi članovi Crkve nisu imali svoj primjer „Biblije“, svetopisamski su tekstovi bili zapisani, čitali su se i pamtili. Jednako tako, iako se prvotno Isusov nauk prenosio usmenim putem, nakon nekog

1 “As an itinerant preacher, Jesus repeated them many times. They would have quite naturally embedded themselves in the hearers’ minds. In addition, as the example of the Lord’s Prayer shows (Lk 11:1–4), one may even assume that Jesus’ disciples learned some material from him by heart in rather direct fashion.”

vremena počinju se stvarati zapisi dijelova toga nauka (Lk 1,1), poslanice postaju način njegova prenošenja, a u konačnici nastaju i zapisi evanđelja (Lk 1,3-4). No, unatoč tim pisanim tragovima, Pavao daje jednu zanimljivu izjavu u Kol 3,16: „Riječ Kristova neka u svem bogatstvu prebiva u vama!“ Zasigurno, Pavao ovime želi reći i potiče vjernike da uče napamet i pamte Isusov nauk.

1.2. Događanje formacije

Nakon što smo ukratko saželi kako se u prvoj Crkvi događao prijenos informacija, pažnju ćemo usmjeriti na proučavanje koliko je Isusov način podučavanja učenika prenesen na podučavanje u prvoj Crkvi. Znamo, dakle, da je prva grupa učenika slijedila Isusa danju i noću, kamo god da je išao. No, kako je to podučavanje izgledalo već u prvoj sljedećoj generaciji i što se događa sa židovskim obrazovanjem u tri stupnja? Je li stvaranje učenika, koje je Isus zapovjedio, povezano s tom tradicijom, ili samo s trećim stupnjem? Je li i učenik u ranoj Crkvi imao svog učitelja kojeg je slijedio, ili se učenje odvijalo prema nekom drugom modelu? Tražeći model učenja kroz odnos i primjer u ranoj Crkvi, nailazimo na apostola Pavla. Naravno, apostol Pavao ne može sažeti sve procese učenja u Crkvi, ali može biti indikativan.

Prije svega, Pavao je učio od uvaženog, slavnog mudraca Gamaliela (Dj 22,3) pa možemo zaključiti kako je u židovstvu imao obrazovanje „trećeg stupnja“. Kasnije je i u kršćanstvu imao svog učitelja, Barnabu, te njihov odnos može biti primjer poučavanja unutar bliskog odnosa učitelja i učenika u prvoj Crkvi. Prema Goldsteinu (2010, 68), Barnaba je imao nekoliko dodirnih točaka sa Savlom, čak i prije njihova susreta: obojica su iskusila obraćenje na vjeru u Isusa kao Mesiju, no imala su i jaku pozadinu u židovstvu (što bi i za Barnabu pretpostavilo potpuno židovsko obrazovanje) iako je Pavao bio farizej, a Barnaba saducej. Hempel (2015, 47-48) naglašava prirodu njihova zajedničkog podučavanja u Antiohiji (Dj 11,26), ističući kako oni nisu otišli tamo jednokratno, održati svoj govor i otići, nego su neko vrijeme ostali u zajednici, podučavajući Crkvu, što nam pokazuje kako su zajednički primjenjivali podučavanje duže vrijeme.

Nadalje, Pavla možemo vidjeti kako djeluje na razini *Bet Midrasha* i tu možemo govoriti o direktnom preslikavanju modela koji je Isus prakticirao sa svojim učenicima. Primjer toga jest Pavlov odnos s Timotejem.² Vidimo kako Pavao govori o Timoteju, svojem učeniku, kao o sinu, smatrajući sebe, njegova učitelja,

2 Možda treba primijetiti kako je Timotej osoba koja odmalena poznaje Pisma. Samim time, možemo uvjetno reći kako Timotej zadovoljava uvjete *Bet Sefera* i *Bet Talmuda* te s njime Pavao može ući u *Bet Midrash* odnos.

ocem (1 Tim 1,2). Jer, Timoteju je on doista bio učitelj od kojeg je učio u bliskom (punovremenom) odnosu. Čitamo u Pismu da Pavao poručuje Timoteju: „A ti si mene vjerno slijedio u nauci, u načinu življenja, u naumima, u vjeri, u strpljivosti, u ljubavi, u postojanosti“ (2 Tim 3,10). Uz to, velika promjena u načinu učenja je to što je, za razliku od Isusa, učitelj koji služi kao primjer u velikoj mjeri nesavršen i treba ga nasljedovati samo dok on nasljeduje Krista. Kako to navodi Willard (2006, 10):

Pavlov je primjer poučan. U jednom dahu on može reći „ja nisam savršen“ (Fil 3,12) i „činite kao što ja činim“ (Fil 4,9). Njegovi nedostaci – koji god da jesu – prate ga, ali on živi okrenut naprijed u budućnost u namjeri da dohvati Krista. On ima namjeru biti poput Krista (Fil 3,10-14) i siguran je u Božju milost koja će ga dovesti do toga. Stoga, može svima reći, „Slijedi mene. Pronađen sam!“ (Nasljedujte mene kao što i ja nasljedujem Krista! – 1 Kor 11,1).³

Nadalje, iako na primjeru Pavla i Timoteja vidimo učenitstvo koje odražava *Bet Midrash*, potrebno je istaknuti kako nisu svi članovi Crkve imali to Pavao – Timotej iskustvo. Drugim riječima, nisu svi članovi neke lokalne Crkve Pavlu bili Timotej niti je Pavao bio u mogućnosti sa svima imati isti odnos kao s Timotejem. Međutim, iako Pavao nema sa svima učenitstvo tipa *Bet Midrash*, to ne znači da taj model nije prisutan kod njega. Tako vidimo u 1 Kor 4,15 da Pavao sebe smatra „ocem“ skupini vjernika. Takav način govora, kao što smo već vidjeli, odražava način poduke gdje učitelj postaje poput oca svome učeniku te odražava taj židovski model Isusova podučavanja. Pavao također nalaže različitim skupinama vjernika da ga nasljeduju (1 Kor 11,1; Fil 3,17), što odražava načelo učenja prema modelu, odnosno primjeru učitelja. Zanimljivo je da Pavao ovim i mnogim drugim navodima govori o *nasljedovanju* (1 Sol 1,6; 2 Sol 2,15; 3,6), što nam ukazuje da, iako Pavao sa svima nema isti odnos kao s Timotejem, on svejedno sebe nudi kao primjer svima. Pavao treba podučavati primjerom, no konačni model Učitelja kojeg valja slijediti jest Isus.⁴

- 3 “Paul’s example instructs us. He could say, in almost one breath, both ‘I am not perfect’ (Philippians 3:12) and ‘Do what I do’ (Philippians 4:9). His shortcomings—whatever they were—lay back of him, but he lived forward into the future through his intention to attain to Christ. He was both intent upon being like Christ (Philippians 3:10–14) and confident of upholding grace for his intention. He could thus say to all, ‘Follow me. I’m found!’ (“Be imitators of me, as I am of Christ”—1 Corinthians 11:1).”
- 4 Biblijski tekstovi koji govore o ideji nasljedovanja su: Iv 13,15; 1 Kor 4,16; 11,1; Ef 5,1-2; Fil 3,17; 1 Sol 1,6-7; 2,14; 2 Sol 3,7,9; 1 Tim 1,16; 4,12; 2 Tim 1,13; 3,10-11; Tit 2,7; Heb 6,12; 13,7; 1 Pet 2,21; Jak 5,10; 1 Pet 5,3.

1.3. Zaključak o učenishtvu u ranoj Crkvi

Isusovim uzašašćem prva Crkva suočava se s dvije ključne promjene koje su ujedno i izazovi. Prva je promjena ta da Isus kao savršeni primjer više nije fizički prisutan među svojim učenicima. Cilj da Isusovi učenici postanu poput njega ostaje isti, no sada tu zadaću davanja modela ili uzora obavljaju *nesavršeni* i *ograničeni* uzori. Možemo reći da, umjesto jednoga savršenog uzora, sada mnoštvo nesavršenih uzora ima zadaću vjernicima predočiti cjelovitu sliku Krista. Druga je promjena ta da misija nadilazi okvir Izraela te zahvaća i pogane koji nemaju iste preduvjete ili temelj u poznavanju Pisma kao što to imaju Židovi.

No, unatoč svim promjenama, možemo reći kako *forma* i *sadržaj* učenishva ostaju isti. Dvije ključne stvari, koje svoj korijen imaju u Ezrinu djelovanju te odnosu između Ilije i Elizeja – poznavanje Pisma te pouka primjerom kroz odnos – prenose se u židovstvo (rabinizam) Isusova vremena. Isus ih nastavlja koristiti, ali isto tako i prva Crkva. Što se tiče poznavanja Pisma, poganske su crkve ili, bolje rečeno, vjernici poganskog porijekla, u ovom području trebale dodatnu poduku. No, što se tiče poduke primjerom, vidimo kako se ona prenosi dalje na Crkvu. Doduše, u nekom izmijenjenom obliku. Jer, Pavao je učitelj-otac Timoteju, ali nisu svi kršćani u prvoj Crkvi imali priliku učiti u toliko bliskom odnosu i imati toliko jasan primjer pred sobom. Učenishvo se i dalje provodi unutar konteksta odnosa koji su se, svakako, nastavili i u Crkvi iako su oni, stjecajem okolnosti, bili različitog intenziteta i različitog stupnja prisnosti.

2. PRIMJENA ISUSOVA KONCEPTA UČENISHVA DANAS

Prije nego što se pozabavimo primjenom Isusova koncepta učenishva danas, potrebno je objasniti što se sve zapravo nalazi na kocki ako zanemarimo ili zapostavimo taj Isusov koncept učenishva koji je u svojoj naravi židovski. Prvo valja istaknuti da je Biblija u svojoj naravi jedna priča, a ne hrpa manje ili više nepovezanih dijelova. Ili, bolje rečeno, to je: a) *židovska*; b) *priča*; c) o *sjemenu*. *Židovska* zato što odražava židovski (istočnjački) način razmišljanja; *priča* zato što je Biblija u svojoj formi naracija;⁵ *sjemenu* zato što nit vodilja cijele Biblije jest zapravo Post 3,15, gdje Bog naviješta sukob između „dva sjemena“. Ta priča započinje stvaranjem, gdje je sve stvoreno „dobro“ i „blagoslovljeno“ te se samo stvaranje nalazi u stanju „počinka“. No nakon pada, umjesto toga, nastaje kaos, smrt, ne-

5 Suvremenim jezikom rečeno, Biblija je poput neke serije koja ima nekoliko sezona i u svakoj sezoni 22-23 epizode. No, bez obzira na broj sezona i epizoda, sve su one dio jedne glavne priče.

red, prokletstvo itd., ali Bog ne odustaje od stvorenja, već ga želi vratiti pod svoju upravu. Stoga, odabire Abrahama (Post 12,1-3), kao to izabrano sjeme, i preko njega odlučuje vratiti „blagoslov“ u svoje stvorenje. I kada mu Bog obeća da će „svi narodi“⁶ preko njega nekako biti blagoslovljeni, još nam se ne otkriva što to točno znači i kako će Bog to učiniti. No, ako pratimo biblijsku priču dalje, dolazimo do Mateja koji svoj spis počinje ovako: Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ „Knjiga rodoslovlja Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahama“. Što nam Matej želi poručiti? Poručuje nam kako taj Isus, o kojem on govori, stoji u toj liniji izabranog sjemena, on je Krist, ali također i sin Davidov i sin Abrahamov – drugim riječima, ispunjava ono što je Bog obećao Davidu i Abrahamu. I kada dođemo na kraj Mateja, gdje Isus daje tzv. Veliki nalog (Mt 28,18-20), vidimo kako nalaže učenitstvo πάντα τὰ ἔθνη „svih naroda“ – što je eho riječi koje je Bog dao Abrahamu u Post 12,3 (također, vidi: Post 18,18; 22,18). I sve smo ovo rekli da bismo istaknuli sljedeće: u biblijskoj priči učenitstvo se otkriva kao način povratka blagoslova u stvorenje. Ako spojimo Post 12,3 s onime što je rečeno u Mt 28,19, postaje jasno kako i Bog misli ostvariti ono što je najavio u Post 12,3. Dakle, učenitstvo nije neka slobodna aktivnost ili dodatna nastava za one koji žele nešto više, već je to Bogom dani način širenja Božjeg blagoslova u svijet. I ta svrha proteže se od Abrahama do Crkve danas.

I to nas vodi do druge stvari koju smo istakli već na početku članka: od iznimne je važnosti ne zanemariti činjenicu da je Isus podučavao u kulturnom kontekstu židovskog obrazovanja. Samo nam to može pomoći uvidjeti cjelovitu biblijsku sliku učenitstva i visinu zadatka koji je naložen Crkvi. Pretpostavljajući da su prvi Isusovi učenici već prošli početne stupnjeve tog obrazovanja (zbog kulture u kojoj su se nalazili), već smo ranije zaključili kako njegova metoda podučavanja neodoljivo podsjeća na onu trećeg stupnja koju su rabini primjenjivali u odnosu sa svojim učenicima. Nakon uskrsnuća, Isus uzlazi sa Zemlje, ostavljajući svojim učenicima Veliki nalog (Mt 28,20). I tu u Crkvi dolazi do sljedeće faze učenitstva jer Isus više fizički nije sa svojim učenicima. Postoje službenici poput Pavla koji, na neki način, preuzimaju ulogu učitelja. Također, postoje razne crkvene službe koje imaju zadaću opremiti vjernike za službu u Tijelu Kristovom (Ef 4,11-16). Zanimljivo je vidjeti kako se i kulturni kontekst djelomično mijenja jer, kako se obraćaju i pogani, neminovno izostaju prvi stupnjevi obrazovanja za koje smo pretpostavili da su ih već imali Isusovi učenici (Židovi). To, svakako, ostavlja prostor za dodatnu poduku, no, bez obzira na promjenu kulturnog konteksta, primarnost poznavanja Pisma i podučavanje promatranjem i *nasljedovanjem* primjera ostaje trajna praksa prve Crkve, kao što smo mogli vidjeti na Pavlovu primjeru.

6 U Post 12,3 Bog kao cilj blagoslova navodi „sve narode (plemena) zemlje.“

Ako je postojao izazov u prenošenju kvaliteta učenja s Isusova podučavanja Dvanaestorice na prvu Crkvu, izazov prenošenja istih kvaliteta učenja u današnju Crkvu gotovo da se čini nemogućim. Prvo, već smo istaknuli kako imamo izazov uzora koje slijedimo. Imamo model koji trebamo slijediti (Isus), ali nemamo više Isusa među sobom... naš rabin nije fizički među nama. I dok su Isusovi učenici imali jednog rabina, koji im je bio savršen primjer u svemu, mi danas ne možemo izabrati *jednu* savršenu osobu koja bi nam bila sveopći uzor. Umjesto toga, imamo Tijelo – različite udove koji su nesavršena i grešna verzija onoga što bi trebali biti. No to također znači da svaka strana (učitelji i učenici) moraju biti svjesni svojih ograničenja i slabosti.

Drugi je izazov pronaći vrijeme koje zahtijeva učenje. Naime, Isusovi *talmidimi* ostavili su sve da bi proveli s njim nekoliko godina. Također, većina učenja u Isusovo vrijeme događala se između 5. i 15. godine, kada „učenici“ nisu imali svoje obitelji te nisu morali skrbiti za nju. Dodatna pogodnost njihova vremena bio je život u zajednici s nekoliko naraštaja zajedno, gdje čak i ako bi jedna osoba ostavila sve i slijedila nekog rabina, ostali bi članovi te proširene obitelji preuzimali dio tereta njezinih obveza. Međutim, današnji ubrzani život, koji sve više naginje u smjeru individualnosti i sve jače pokušava zaštititi svoju privatnost, gotovo da ne ostavlja mjesta za učenje i sve što ono podrazumijeva. Također, činjenica je da za one ljude koji postaju kršćanima u odrasloj dobi – dobi kada imaju obitelji za koju moraju skrbiti, stavlja ih u drugačiju situaciju od, primjerice, djece u Isusovo vrijeme. Mnogi od nas žive u užim obiteljima, gdje, ako se jedan član obitelji odluči za svojevrsni *Bet Midrash* model učenja, sav teret pada na onoga drugog člana obitelji ili njegove/njezine/njihove roditelje (ako su živi i u mogućnosti ili u blizini da pomognu).

Treći je izazov povezan s kulturom našeg vremena. Naime, mi u Hrvatskoj baštinito kulturu koja je u nekoj mjeri oblikovana grčkom filozofskom misliju. Takav svjetonazor s jedne strane uzdiže *ideju* i *misao* iznad *materije* te je naglasak na sljedećem: *ideja* se treba izraziti *riječima*, riječi moraju ponuditi precizne *definicije*. Cilj je, prema tomu, doći do najboljih definicija gdje će jedna (ili dvije) riječ sažeti kompleksnu ideju. S druge strane, pretpostavlja se da je znanje vrlina, što znači da, ako osoba *zna* da je nešto dobro, onda će to onda i *činiti*. Dakle, *znati* osigurava *činiti*. Kada se spoje te dvije pretpostavke, dolazimo do sljedećeg fenomena: ideal grčkog obrazovanja jest ponuditi ljudima znanje u obliku preciznih definicija, a kada ljudi usvoje to znanje, onda će ga i živjeti. I to je model prema kojem je ustrojeno naše visoko obrazovanje: a) stručnjak (profesor) nudi studentima b) znanje u obliku kvalitetnih informacija, a studenti to usvojeno znanje onda c) primjenjuju u životu. U skladu s time i ugrubo rečeno: pouka se događa u posebno izdvojenom (izoliranom) prostoru za tu svrhu (predavaonica, zgrada itd.); profesorova je zadaća studentima posredovati informacije/znanje, a ne pokazati na primjeru svog

života pouku studentima. Druga strana takvog odnosa jest da se između profesora i studenta često ne stvara osoban odnos, već se sve svodi na interes: „ti“ (profesor) imaš „nešto“ (znanje) što „meni“ (studentu) treba. I, na kraju, student je često prepušten sam sebi kako će i na koji način primijeniti usvojeno znanje.

Ipak, u svjetlu razumijevanja svega ranije navedenog, postavlja nam se jedno opravdano pitanje: kako mi danas, u današnjim crkvama, možemo imati učenitstvo sa svim njegovim karakteristikama i navedenim kontekstualnim značenjem? Govoreći o učenitstvu, Tverberg (2004, 126) ukazuje na vrlo važnu činjenicu:

Isusova židovska metoda poučavanja nudi nam novu sliku našeg poziva kao kršćana. Često se usmjeravamo na dijeljenje informacija, a ne da pred drugima živimo poput Krista. Iako je važno podučavati istinu, Isusova metoda učenitstva puno je veća od toga. On je živio s učenicima pokazujući im kako da budu poput njega. Onda su oni krenuli činiti učenike, poučavajući i čineći najbolje što su mogli vlastitim primjerom. Kraljevstvo se izgrađuje prije svega kroz bliske odnose učenja, življenja i poučavanja.⁷

Ako je Tverberg u pravu, znači kako uloga crkvenih službenika nije samo opremiti vjernike za službu Tijelu Kristovom kroz Riječ i podučavanje, već i povesti ih svojim primjerom. A to nas dovodi do toga da se pozabavimo problematikom načina prakticiranja učenitstva. Kako doskočiti svim ovim i drugim izazovima te nasljedovati Isusov model učenitstva? Na ovome mjestu ponovno treba istaknuti kako nam nipošto nije cilj imitirati židovsku kulturu, pa ni kulturu prve Crkve. Ono što nam je potrebno uočiti kao konstantu jest taj naglasak na *odnos s ljudima* koje se podučava, kao i na pokazivanje primjerom, a manje na prenošenje informacija koje, dakako, nipošto nisu nevažne. Bez daljnijega, proces današnjeg učenitstva trebao bi uključivati neku poduku. Jer mi, za razliku od Židova Isusova vremena, nismo imali prva dva stupnja njihova obrazovanja. Ali, opet, ključna stvar događa se na trećoj razini učenitstva, gdje se pouka odvija primjerom. I dok u teološkoj školi, profesor primarno daje ljudima znanje, u kontekstu nedjeljnog bogoslužja govornik (pastor, prorok, apostol, učitelj) primarno služi svojim darovima, a niti teološke škole niti nedjeljna bogoslužja nužno ne nude onu razinu podučavanja primjerom koji nalazimo u Isusovu (*Bet Midrash*) modelu učenitstva. Isusov model učenitstva zahtijeva od službenika ne samo da podučavaju učenike riječju već da ih vode i primjerom, i sve to zahtijeva puno vremena, kao i puštanje ljudi u svoju blizinu (intimu).

7 “Jesus’ Hebraic method of discipleship gives us a new picture of our calling as Christians. We often focus on sharing information, not on living like Jesus in front of others. While it is important to teach truth, Jesus’ method of discipleship is much more than that. He lived with disciples to show them how to be like him. Then they went out and made disciples, teaching and doing their best to show others by their own example. The kingdom is built primarily through these close relationships of learning, living and teaching.”

Iako je nemoguće dati neko konačno i sveobuhvatno rješenje kako primjenjivati Isusov model učenja danas, postoji nekoliko mogućih načina. To su mentorstvo i manje grupe. No smatramo da je, prije bilo kakvog razmišljanja o „kako“, ključno promijeniti način razmišljanja samih službenika o učenju, a samim time i način na koji o temi učenja podučavaju Crkvu. Naime, prije svega smatramo da službenik treba imati na umu cilj učenja i ostaviti pogrešnu koncepciju kako je propovijedanje ili teoretska pouka primarni, ako ne i jedini cilj služenja. Jednako tako, potrebna je i promjena razmišljanja koje dijeli crkveni život od privatnog života ljudi, koji se navodno nikoga ne bi trebao ticati. U skladu s izrečenim, predlažemo dva načina prakticiranja učenja danas: mentorstvo i male grupe, uz napomenu kako načini koji će biti opisani sami po sebi ne čine učenje, već mogu stvoriti *okvir* u kojem se ono može odvijati, uz već ostale okvire unutar kojih se učenje može dogoditi (crkvena bogoslužja, teološke škole, paracrkvne organizacije i dr.).

2.1. Mentorstvo i učenje

Prvi od navedenih mogućih načina kako prakticirati učenje danas je mentorstvo. Goldstein (2010, 34) definira mentorstvo kao proces uspostavljanja osobnog odnosa između dvoje ljudi (u profesionalnu ili osobnu svrhu) u kojem će iskusniji pojedinac razvijati brižan odnos sa svojim štíćenikom, pomažući mu u cilju unapređenja njegova života. Isti autor navodi kako mentorstvo sadržava raznolike svrhovite aktivnosti koje pomažu pojedincu rasti u njegovoj životnoj situaciji, što podrazumijeva kako mentor ne može biti učitelj koji zadržava pristojnu distancu od svog štíćenika, već može postati sudionik u cjelokupnom životu te osobe. Ovdje dolazimo do razloga zašto se predlaže mentorstvo kao mogući način prakticiranja učenja danas: mentorstvo se temelji na odnosu, i bez odnosa mentora i njegova štíćenika ono ne može funkcionirati. Ovdje ponovno valja naglasiti kako mentorstvo samo po sebi ne čini učenje, već stvara preduvjet – odnos dviju osoba u kojem se može odvijati učenje.

Što, dakle, sve podrazumijeva mentorstvo? Govoreći o važnosti odnosa u mentorstvu, Johnson i Wilson (2001, 127) utvrđuju kako bi se u središtu uspješnoga mentorskog odnosa iznad svega trebala nalaziti iskrena briga i zanimanje za štíćenika. No Johnson (2015, 73) navodi kako mentorstvo podrazumijeva razne uloge, od treniranja do savjetovanja i od pomaganja do nadgledanja. Iz samog opisa uloga mentora, vidljivo je da biti mentor pretpostavlja posjedovanje mnogih izvrsnih osobina. No, za razliku od mentorstva u sekularnom području, u kršćanstvu postoji čitav niz drugih kvaliteta koje se traže od „mentora“. Zato, u govoru o mentorstvu, Johnson i Wilson (2001, 124), kažu: „Većina koncepata ljudskih vrлина odnosi se na moralne ili prirodne vrline koje ljudi posjeduju, a

ne na teološke ili nadnaravne vrline koje predstavljaju kvalitetu ili milosti koje su ulivene u ljudski intelekt i volju posebnom Božjom milošću.“⁸ To nas dovodi do još jednog pitanja vezanog uz ideju mentorstva u Crkvi. Ima li u Crkvi danas dovoljno ljudi s „izvrsnim osobinama“, koji mogu biti mentori? I nije li, ipak, u kontekstu podučavanja, potrebna određena duhovna zrelost? U kojem trenutku kršćanin postaje „dovoljno zreo“ nekome biti mentor?

Ako se vratimo na trenutak Velikom nalogu u kojem Isus nalaže da se od svih naroda učine Njegovi učenici, možemo sa sigurnošću utvrditi kako se ovaj nalog odnosio na sve vjernike. Sasvim sigurno, osoba, koja je na samom početku kršćanstva, možda nije u poziciji biti mentor. Johnson (2015, 12) nam nudi svoje rješenje tog problema, određujući mentora kao „Odraslog vjernika koji je na putu s Kristom nekoliko koraka ispred drugog vjernika koji se podučava te koji provida usmjerenje i nadgledništvo u svrhu duhovnog rasta i oblikovanja.“⁹ Korištenje mentorstva u Crkvi, bez zahtijevanja velike kršćanske zrelosti, na zanimljiv način komentira i Goldstein (2010, 45): „Upitno je jesu li svi kršćani sposobni i opremljeni da budu duhovni voditelji novim vjernicima. Međutim, ova ideja ima biblijski temelj budući da bi svi vjernici trebali biti opremljeni za službu (Ef 4,12).“¹⁰ Slijedeći ovaj argument, možemo podvući ono što već znamo: Isusov Veliki nalog (Mt 28,18-20) tiče se nas sviju i svi bismo trebali biti opremljeni za djelo službe (Ef 4,12). Dakle, zadaća je učenika podučavati druge učenike, a koji onda zauzvrat podučavaju nove učenike. Iako nam nigdje nije izričito zapovjedenjeno da prakticiramo učenitstvo u okviru mentorstva, sve što smo do sada naveli može nam dati podlogu za preispitivanje odgovornosti svake pojedine osobe u Crkvi u „stvaranju učenika“. Johnson (2015, 180) o tome kaže:

Je li moguće, u našem dobu i vremenu, gdje ljudska populacija raste, a članstvo u crkvama opada, da u crkvama nema dovoljan broj zrelih kršćana koji bi podučavali manje zrele kršćane? To bi bila istina ako bi se učenitstvo svodilo na „1 na 1 pristup“, što na sreću nije slučaj. Čak i ako bi jedan zreli učenik radio s dvanaest manje zrelijih učenika, ukupan broj učenika koji bi bio podučan u deset godina iznosio bi 120. Veliki nalog daje nam bolje razumijevanje: svi učenici čine učenike. Jedini način kako to može funkcionirati jest taj da godišnje jedna osoba podučava jednu osobu ili više njih, a da onda oni koji se

- 8 “Most concepts of human virtue refer to the moral or natural virtues of which the human kind is capable, rather than innate theological or supernatural virtues which are qualities or graces infused into the human intellect and will by special grace of God.”
- 9 “An adult believer who is a few steps ahead on the journey with Christ than the adult believer being discipled, who provides direction and oversight for spiritual growth and formation.”
- 10 “Whether all Christians are capable or equipped to be spiritual guides to new believers is questionable. However, the idea has biblical precedence since all believers are to be equipped for service (Eph. 4:12).”

podučavaju godišnje, podučavaju jednu ili više osoba.¹¹

U svakom slučaju, pristup učeništvu u okviru mentorstva pruža mnoge izazove, bilo da govorimo o broju vjernika ili o njihovoj zrelosti, ili o vremenu koje u današnje doba svaka pojedina osoba ima na raspolaganju. Jer, mentor bi, u duhovnom smislu, označavao vjernika koji trenira drugog vjernika tako što s njime provodi puno vremena. Uza sve ovo treba još napomenuti ono što Goldstein (2010, 147) s pravom primjećuje, a to je razlika između mentorske uloge laika u odnosu na onu punovremenih službenika. Naime, ovaj autor ističe kako ljudi u punovremenoj službi često imaju fleksibilnost u organiziranju svog vremena prema onome što smatraju nužnim za mentorstvo, dok su laici u službi ograničeni poslom. No, bez obzira na sve, Goldstein podsjeća kako je Isus podučavao kako je zadatak stvaranja učenika na svakom vjerniku.

Ne gubeći iz vida navedene prepreke, ipak ključnim smatramo osvještavanje pojedinaca u Crkvi za potrebom „stvaranja učenika“. Ovdje crkvene vođe imaju glavnu ulogu, kako u poticanju, tako i u pripremanju. Kako kršćanski vođe mogu potaknuti ovakvo učeništvo u svojim zajednicama? Svakako, ponajprije bi u tom pogledu trebali povesti vlastitim primjerom. *Lausannski zavjet*, odnosno *Lausanne Covenant*, kao ispovijed vjere evanđeoskih kršćana (usvojen 1974. na Prvom međunarodnom kongresu za evangelizaciju svijeta u gradu Lausanne), sadrži određeni dio posvećen odgoju i vodstvu (usp. Stott 2008, 341). U *Lausannskom zavjetu* stoji priznanje (Stott 2008, 346):

Priznajemo da smo često težili mnogobrojnosti Crkve na račun njezine dubine, izdvajajući evangelizaciju od izvorišta snage kršćanstva. Priznajemo također da su neka naša misijska nastojanja zatajila u pripremi i poticanju vođa nacionalnih crkava u preuzimanju svojih odgovornosti. Zastupamo ideju da se svaka crkva osamostali i ukorijeni te da stekne svoje vođe koji će demonstrirati kršćanski način vodstva, ne vlašću, već služenjem.

Iako se ovdje izravno ne spominje učeništvo, iz teksta se jasno nazire važnost kvalitetnih „domaćih“ vođa koji potom mogu svojim služenjem i primjerom usmjeriti crkve u željenom pravcu.

11 “It is possible, in our modern day and age, with the population growing and church memberships shrinking, that there may not be enough mature Christians in the church today to disciple all of the less-mature Christians. This would be true if discipleship employed a 1 + 1 approach, which fortunately it does not. Even if one mature disciple worked with twelve less mature disciples each year, the total disciples trained after ten years would only be 120 disciples. The Great Commission provides a better understanding: all disciples make disciples. The only way this can work is if a peer discipler discipled one or more per year, with each of those disciples discipling one or more a year.”

2.2. Manje grupe

Ograničenost vremenom očita je tehnička prepreka intenzivnom individualnom mentorstvu. Druga varijanta pokušaja primjenjivanja židovskog modela (odnosno Isusova djelovanja u judaističkoj kulturi) učenja u modernom kontekstu, podučavanje je u malim grupama. Istraživanja o mentorstvu i učenstvu pokazala su kako se pojavljuje preokret u prelasku s individualnog mentorstva na mentorstvo manjih grupa. Razlog tomu je što služenje grupi omogućuje kontakt s više ljudi u određeno vrijeme te tako mentori više ne moraju biti ograničeni u pogledu broja ljudi s kojima bi mogli razviti kvalitetne odnose. Ovakav model rada nalazimo kod Isusa u njegovu načinu rada s Dvanaesticom. Uz to, neka istraživanja o mentorstvu i učenstvu pokazuju kako pojedinci nisu imali individualne mentore, ali su duhovno odrasli u okruženju male zajednice u kojoj su ljudi brinuli jedni o drugima (usp. Goldstein 2010, 102). Zanimljivo je kako ovaj okvir za učenje (male grupe) izvlači na površinu još jedan važan aspekt učenja, a to je učenje u okruženju manje zajednice. Wilkins (2008) ovo okruženje čini sastavnim dijelom svog određivanja pojma učenja kad kaže: „Učenje podrazumijeva življenje cjelokupnog ljudskog života u ovome svijetu u zajedništvu s Isusom Kristom, rast u preobrazbi na njegovu sliku kako nas Duh mijenja iznutra prema van, primati skrb u zajednici učenika koja se nalazi u tom cjeloživotnom procesu, i pomaganje drugima da upoznaju i postanu poput Isusa.“¹²

Kao i u slučaju mentorstva, ono što ovaj oblik malih grupa povezuje s idejom učenja jest omogućavanje učenja kroz bliske odnose, kao i promatranje i učenje kroz primjer. Dakako, taj model ima svoje specifičnosti, no ovdje, kao što je već rečeno, svojim konkretnim oblikom nalik je Isusovu podučavanju manje grupe. Naravno, biti dio male grupe ne podrazumijeva isti životni 24/7 stil poput Dvanaestice, ali važan je fokus: pouka primjerom koja se događa u kontekstu odnosa.

Radi ovakvih postavki, Johnson (2015, 49) utvrđuje kako se mnogi crkveni vođe danas čak odlučuju na potpunu promjenu oblika crkvenog života budući da dijele neke od istih ideja o učenstvu: djelovanje s jasnom namjerom, učenje kao proces, kontinuiranu narav učenja te važnost zajednice u procesu učenja. Konkretno, pod promjenom oblika crkvenog života misli se na novi oblik zajednice kao male grupe ljudi. Hempel to objašnjava na sljedeći način (2015, 57):

To podrazumijeva odustajanje od svih pokušaja imanja velikih slavljenskih

12 “Discipleship means living a fully human life in this world in union with Jesus Christ, growing in conformity to his image as the Spirit transforms us from the inside-out, being nurtured within a community of disciples who are engaged in that lifelong process, and helping others to know and become like Jesus.”

bendova, *cool* medijskih iskustava i velikih propovijedi te imanju crkve u dnevnim boravcima, parkovima ili kafićima. To podrazumijeva prihvaćanje toga da nam je više stalo do odnosa, obitelji, učenitstva i služenja lokalnim ljudima nego do showa, evidencije posjećenosti i modernih zgrada. Također, to znači shvatiti kako će uspostava službe koja će podignuti učenike koji slijede Isusa zahtijevati mnogo vremena i drugačiji okvir razmišljanja i metodologije.¹³

Premda je ovakav zahvat u oblik crkvenog života dosta radikaln, svakako treba naglasiti da ne smatramo kako je sam po sebi nužan. Jer, kao što je već navedeno, oblik manjih grupa, kao i mentorstvo, nudi *okvir* u kojem bi se olakšalo poučavanje kroz odnos i primjer osobe koja poučava. Oba oblika ne moraju nužno postati *novi oblik* crkvene zajednice, nego mogu postojati unutar života veće zajednice, kao što je već na mnogim mjestima slučaj. Također, ne smatramo ni da ta dva oblika nužno osiguravaju učenitstvo sagledano u obliku koji se zagovara u ovome članku, već da možda olakšavaju vraćanje na fokus Isusova Velikog naloga.

Zaključak

Glavno pitanje, postavljeno u uvodu ovog članka, tiče se našega današnjeg poimanja učenitstva u Crkvi i je li ono doista u skladu s onim učenitstvom koje nam je zapovjedbno u Bibliji. Odgovor na to pitanje glasi: današnje poimanje učenitstva nije u potpunosti u skladu s onim shvaćanjem koje nam je dano u Bibliji. Premda je razumljivo da postoje mnoge razlike između učenitstva onda i učenitstva danas (budući da ne živimo u istom vremenu, kulturi i okolnostima), *forma* i *sadržaj* učenitstva onog vremena trebali bi nam dati važne lekcije. Istražujući širinu kontekstualne određenosti koja u povijesnim prilikama židovstva Isusova doba okružuje pojam *učenitstvo*, neizbježno se uočava kako postoji velika razlika u našem zapadnom poimanju učenitstva u odnosu na značenje pojma *učenitstvo* u 1. stoljeću.

Naime, pojam *učenitstvo* nipošto se ne pojavljuje kao nešto novo u Isusovo doba. Ono se već može uočiti u odnosima među ljudima u Starome zavjetu, no i u širem kontekstu židovske kulture. U Isusovo vrijeme i ideja i pojam učenitstva već su izrazito razrađeni. Isus se rodio unutar židovskoga kulturnog kruga i bio je

13 "It meant dropping all the attempts at great worship bands, cool media experiences, and big sermons, and having church in living rooms, community parks, or coffee shops. It meant embracing that we cared more about relationships, family, discipleship, and serving our locale than we did about showmanship, attendance figures, and modern buildings. And it meant realizing that truly planting a ministry that builds disciples following Jesus was going to take a lot of time and a whole different mindset and methodology."

židovski dječak izložen židovskom načinu obrazovanja. Pozvao je svoje učenike da ga slijede sukladno načinu na koji su, u to doba, učenici slijedili svog rabina. Učenici, rođeni i odrasli u istome kulturnom krugu, odmah su mogli prepoznati što taj Isusov poziv znači. Iako je Isusova titula *rabin* upitna u svom formalnom značenju koje danas nosi, Isus je uistinu bio učitelj u skladu sa židovskom kulturom onog vremena. I Isus je bio savršeni Učitelj. Osim lekcija koje su njegovi učenici slušali kroz tri godine, učenici su doista mogli vidjeti Isusova djela, naučiti iz njegova odnosa s ljudima i uvjeriti se u besprijekornost njegova karaktera. Dok je uzlazio k Ocu, Isus je svojim učenicima zapovjedio da čine to isto: neka učine sve narode Njegovim učenicima i neka ih nauče da vrše sve što im je zapovjedio. I učenici su vjerno izvršavali Isusovu zapovijed i prenosili naučeno na nove učenike. Konačni učitelj i uzor zauvijek je ostao isti – Isus, a ostali službenici, koji su činili nove učenike, trebali su govoriti njegove riječi i biti uzori. Na primjeru apostola Pavla vidjeli smo kako on pronosi Isusovo učenje i upućuje nove učenike da ga slijede.

I to je ono što je ključno u primjeni židovskog obrasca podučavanja. I danas nam Bog daje službenike čija je zadaća slijediti Krista. Možemo raspravljati o tehničkim mogućnostima slijeđenja modela podučavanja učitelj-učenik (potpunoj posvećenosti učenju kroz određeni period vremena), mentorskim odnosima, učenju u malim grupama ili o tome bi li čak i same Crkve i crkveni život trebalo reorganizirati tako da nalikuju životu Isusa i njegove Dvanaestorice. No ove nam mogućnosti mogu samo ponuditi okvir koji čak nužno ne zahtijeva drastične promjene. Ipak, ono što je ključno naučiti iz modela koji je Isus primjenjivao je da je kod učitelja najvažnije podučavati primjerom, u bliskom odnosu. Upravo je taj aspekt učenja ono što bi Crkva trebala vratiti u svoj fokus, bez obzira na koji način to odlučuje činiti i koji okvir djelovanja odabire.

Crkva Isusa Krista mora shvatiti kako učenje nije *skup aktivnosti* ili neka vrsta *usmene pouke* koja se događa u crkvenoj zgradi/učionici dva sata tjedno, gdje nakon završetka „lekcije“ svatko ide dalje svojim poslom. Povećani broj aktivnosti nije učenje. Jer, veći broj aktivnosti, smatra se, daje ljudima veću šansu da nešto nauče, promijene se i služe pa se nekako smatra da je to i put prema rastu (brojčanom i u zrelosti). No to je zamka. “Znati nešto” samo po sebi ne jamči rast i promjenu nabolje. Jednako tako, onaj koji poučava ne smije misliti da je ispunio svoju dužnost time što je ljudima *rekao* što i kako trebaju raditi, a članovi crkve sada trebaju to staviti u praksu kako najbolje znaju i umiju. To je zavaravanje!

Postoji snaga u primjeru, a biti primjer posljedica je plodova u nečijem životu. Drugim riječima, možemo nekome biti primjer jedino ako imamo plodove u svome životu. I zato je Isus uzeo odabranu grupu ljudi s kojima je provodio vrijeme živeći svoj život pred njihovim očima i na taj ih je način poučavao. Da, mi možemo *gurati* ljude da budu ono što mi sami nismo, no to nije rješenje. Mo-

žemo, također, *hodati zajedno* jedan s drugim ne bi li zajedno došli do nekog cilja, no puno je bolje ako imamo neki uzor koji možemo nasljedovati ili smo nekome uzor za nasljedovanje. I vjerujemo da upravo prisutnost ili nedostatak pouke primjerom čini prevagu hoće li neka lokalna crkva rasti ili ne.¹⁴

Većina nas ne može kopirati Isusov model života i službe ili nasljedovanja koji su imali apostoli, niti je pozvana na to, ali Crkva treba pronaći načina kako čim više u kontekstu svojih aktivnosti uključiti pouku primjerom kroz odnos. To uključuje ulaganje vremena, ali i puštanje pojedinaca u svoju blizinu tako da drugi mogu vidjeti nečiji život, u praksi promatrati kako taj „učitelj“ hoda s Bogom te da onda mogu to kopirati i nakon nekog vremena biti spremni hodati u svojem pozivu. Biti nekome „model“ i u praksi pokazati kako se žive/primjenjuju biblijske istine je zastrašujuće, teško i ponižavajuće jer prisiljava „učitelja“ da pred ljudima bude ono što uistinu jest (znači, mogućnost pretvaranja svedena je na najmanju moguću mjeru).¹⁵ No upravo je to i poanta učenja: svrhovito oblikovanje sebe na sliku nekog Drugog... po svaku cijenu!

Literatura

- Goldstein, Efraim. 2010. *The Common Characteristics of the Mentors of New Believers in Jesus in Israel*. Doktorski rad. Faculty of Asbury Theological Seminary. 177 str.
- Gundry, Robert H. 1992. *Pregled Novog zavjeta*. Zagreb. Illyricum.
- Hempel, Brandon. 2015. *Sustainable Church Planting: A Missional Approach*. Doktorski rad. George Fox University u Newbergu. 147 str.
- Johnson, Martin D. 2015. *Key Behaviors and Milestones in Adult Discipleship. Fashioning Intentionality, Personalization, Oversight, and Assessment*. Doktorski rad. Winebrenner Theological Seminary u Findlayu. 471 str.
- Johnson, W. Brad, and Peter Wilson. 2001. *Core Virtues for the Practice of Mentoring*. *Journal of Psychology and Theology* 29/2. 121-30.
- Ladd, George Eldon. 1967. *The New Testament and Criticism*. Grand Rapids. Eerdmans.
- Riesner, R. 1992. *Teacher*. U: Joel B. Green et al, ur. *Dictionary of Jesus and the Gospels*, 807-811. Downers Grove. InterVarsity Press.

14 Ako bi lavovi poučavali svoje mladunce na jednak način na koji mi to često izgrađujemo vjernike u našim crkvama ili teološkim školama, ti mladunci bi zasigurno umrli od gladi.

15 Jer, kaže se da se netko može pretvarati u nečemu neko vrijeme, ali se nitko ne može pretvarati u svemu cijelo vrijeme.

- Stott, John. 2008. Lausannski zavjet. *Kairos - Evanđeoski teološki časopis* 2/2. 341-348.
- Tverberg, Lois. 2004. *Listening to the Language of the Bible: Hearing It Through Jesus' Ears*. Holland. En-Gedi Resource Center.
- Wilkins, Michael J. 2008. Twenty-First Century Discipleship: A Biblical Theology for Changing Times. Christian Union: The Magazine.
- Wilkins, Michael J. 2008. Disciple Making for Changing Times and Changing Churches. *Enrichment Journal* 1. http://enrichmentjournal.org/200801/200801_040_discchangetimes.cfm (pristupljeno 24.4.2019.)
- Willard, Dallas 2006. *The Great Omission: Rediscovering Jesus's Essential Teachings on Discipleship*. New York. HarperCollins.

Martina Gracin and Ervin Budiselić

Discipleship in the Context of Judaism in Jesus' Time - Part II

Summary

The usage of the terms “disciple” and “discipleship” are very common among Evangelical Christians and the meanings of these terms seem self-evident. However, although these circles adopted such language, he was already present in the Jewish culture of Jesus' time. The purpose and the goal of this article is to analyze the concept of discipleship in its original context and see how much the meaning of this term is removed from the meaning that this term has today. This topic we will address in two parts. In the first part, we studied the Old Testament (OT) roots of discipleship and the Jewish educational system in Jesus' time and analyzed whether Jesus himself, and in what measure, passed through that Jewish educational system and how and in what ways he used this model in the discipleship process of his disciples. In this part of the article, we will address the practice of discipleship in the first Church, and after that offer some guidelines on how to apply Jesus' concept of discipleship in the Church today.

The key focus of this article is the problematic of applying principles of discipleship that were present in the context of Jewish culture, on the Church today, since our analysis reveals that understanding of discipleship today does not correspond entirely to the understanding of that concept in Jesus' time. Although discipleship then and now contained passing on information, it was more important to follow the rabbi and learn from him in a close relationship. It is concluded

that a possible solution for this challenge must be sought first and foremost in the change of thinking about what discipleship truly is (change of focus), and then in the practice through mentoring or working in small groups purposefully expose both sides (both “teachers” and “students”) to the experience of teaching through example.